

- Holodnaya, M. A. (1990), "Is there any intelligence as psychic reality" ["Suschestvuet li intellekt kak psihicheskaya realnost"]. *Voprosy psikhologii – Issues of psychology*, No. 5, p. 121–128.
- Holodnaya, M. A. (2002), *Psychology of intelligence: research paradoxes [Psihologiya intellekta: paradoksyi issledovaniya]*, Piter, Saint Petersburg.
- Ilyin, E. P. (2008), *Differential psychology of professional activity [Differentsialnaya psihologiya professionalnoy deyatel'nosti]*, Piter, Saint Petersburg.
- Ilyin, E. P. (2011), *Psychology of individual differences [Psihologiya individualnykh razlichiy]*, Piter, Saint Petersburg.
- Klimov, A. (2006), "Personalization" ["Indyvidualnyy styl diyalnosti"]. In Yu. B. Hyppenreiter (Ed.). *Psikhologiya yndyvudualnykh razlychyy – Psychology of individual differences*, Nauka, Moscow, p. 140–144.
- Kuznecova, O. V. (2005), *Individually-typological factors of adaptability of the individual [Individualno-tipologicheskie faktory adaptivnosti lichnosti]*, Author's abstract in candidacy for a degree of Ph. D. in Psychology: 19.00.04 – General Psychology, The History of Psychology, Odessa.
- Neisser, U. (1976), *Cognition and Reality: Principles and Implications of Cognitive Psychology*, WH Freeman, New York.
- Nosenko, E. L. & Kovriga, N. V. (2003), *Emotional intelligence. Conceptualization of the concept, basic functions [Emotsiyniy intellekt. Kontseptualizatsiya ponyattya, osnovni funktsiyi]*, Vischa shkola, Kyiv.
- Ohromiy, G. & Kasuga, O. (2014), "Criteria for determining the exercise tolerance". *Sport in University – Universitatea de Stat din Moldova, National Institute of Physical Education and Sport*, Chisinau, Moldova, Vol. 16, p. 82–90.
- Pasichnyk, I. D. & Maksymenko, S. D. (2012), "Cognitive psychology as a part of studying human memory" ["Kohnityvna psikhologhiia v konteksti doslidzhennia pam'iaty liudyny"]. *Scientific notes: Psychology and Pedagogy Series – Naukovi zapysky: Seriiia "Psikhologhiia i pedahohika"*, Issue 20, p. 3–16.
- Pavlov, I. (1952), *Complete Works in 6 volumes [Povne zibrannya tvoriv v 6 tomakh]*, Vol. 3, Izdatel'stvo akademii nauk SSSR, Moscow.
- Smulson, M. L. (2003), *Psychology of intelligence [Psihologiya rozvitku intelektu]*, Nora-druk, Kyiv.
- Sobchik, L. N. (2005), *Personality psychology. Theory and practice of psycho-diagnostics [Psikhologiya individualnosti. Teoriya i praktika psihodiagnostiki]*, Rech, Moscow.
- Solso, R., MacLin, O. & Kimberly, M. (2007), *Cognitive Psychology* (8th Edition), Pearson, New York.
- Vernon, P. (1983), "Speed of information processing and general intelligence", *Intelligence*, Vol. 7 Issue 1, p. 53–70.

Надійшла до редколегії 16.05.2016

УДК 1159.942

Н. В. Грисенко, К. Ю. Батаєва

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

РОЛЬ РІЗНИХ ФОРМ БЛАГОПОЛУЧЧЯ У ЗАДОВОЛЕНOSTІ ШЛЮБОМ ОСІБ ЗРІЛОГО ВІКУ

Анотація. Проаналізовано феномен благополуччя особистості, його структуру та форми. Наведено результати емпіричного дослідження ролі різних форм благополуччя в задоволеності шлюбом чоловіків і жінок зрілого віку. Виявлено наявність позитивного кореляційного зв'язку між більшістю складників психологічного, соціального та суб'єктивного благополуччям осіб зрілого віку і їх задоволеністю шлюбом. Як найменш значущі визначено показники особистісного росту та соціального

внеску в жінок, автономії, особистісного росту та узгодженості із суспільством – у чоловіків.

Ключові слова: задоволеність шлюбом, психологічне благополуччя, соціальне благополуччя, суб'єктивне благополуччя, люди зрілого віку.

Аннотация. Представлен теоретический анализ феномена благополучия, его структуру и формы. Предложены результаты эмпирического исследования роли разных форм благополучия в ощущении удовлетворенности браком в зрелом возрасте. Выявлены положительные корреляционные связи между большинством составляющих психологического, социального и субъективного благополучия. Незначимыми оказались показатели личностного роста и социального вклада у женщин, автономии, личностного роста и согласованности сообществом – у мужчин.

Ключевые слова: удовлетворенность браком, психологическое благополучие, социальное благополучие, субъективное благополучие, люди зрелого возраста.

Постановка проблеми дослідження. Останнім часом у працях багатьох дослідників висвітлено питання щодо проблеми задоволеності шлюбом і рівня благополуччя. Адже відомо, що наразі інститут сім'ї та шлюбу перебуває у стані серйозних соціокультурних та економічних трансформацій, на жаль, не завжди позитивних. Особливого значення в цьому контексті набуває вивчення проблеми впливу різних форм благополуччя на особливості функціонування сімей, а також задоволеність шлюбом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досліджуючи феномен задоволеності шлюбом у вітчизняній і зарубіжній психології останніх трьох десятиріч, науковці виявили численні чинники, які підтвердили багатогранність цього поняття. Розглядом даних чинників займалися такі вчені: Ю. Є. Альошина, І. Ю. Борисов, С. І. Голод, О. О. Григор'єва, Т. А. Гурко, А. Н. Обозова, В. А. Сисенко, А. Ю. Тавіт, А. В. Шавлов та ін.

Феномен благополуччя також вивчали багато дослідників: К. Ріфф, К. Кіз, Н. Бредберн, П. Фесенко, Т. Шевеленкова, А. Вороніна, Є. Улганова та ін. Виявлено, що благополуччя – позитивний потенціал особистості, основними характеристиками якого є життя в достатку, спокої, добробуті та щасті. Ми припускаємо, що, можливо, саме різні форми благополуччя є ті вирішальні конструкти, які впливають на продуктивність шлюбу, задоволеність або незадоволеність ним. Власне, це й обрано основною проблемою дослідження, що визначає його актуальність як у загальнопсихологічному, так і у прикладному аспектах.

Метою написання статті є теоретичне обґрунтування та емпіричне дослідження характеру ролі різних форм благополуччя в задоволеності шлюбом осіб зрілого віку. Досягнення мети дослідження передбачає виконання таких завдань: 1) теоретичне обґрунтування імовірності впливу різних форм благополуччя на рівень задоволеності шлюбом осіб зрілого віку; 2) емпірична перевірка наявності впливу благополуччя на задоволеність шлюбом.

Викладення основного матеріалу дослідження. У результаті огляду літератури було виявлено, що зрілий дорослий вік – своєрідний проміжний етап, що охоплює період життя людини приблизно від 40 до 60 років. Однак ці межі досить умовні, тому і тривалість зрілого дорослого віку в різних людей різна. На сьогоднішній день не існує єдиної загальноприйнятої класифікації вікових періодів особистості. Виділяють безліч періодизацій, які виокремлюють різні вікові межі стосовно зрілого віку. За класифікацією Дж. Біррена, зрілий вік охоплює період від 25 до 50 років (Vaizer, 2008). Е. Еріксон наголошує, що в період життя приблизно від 40 до 50 років особистості притаманне більш послідовне та менш нестійке самовідчуття. У періодизації В. Ф. Моргуна зрілість охоплює період від 40 до 50 років. На думку автора, у цей період настає пік життєвого шляху особистості, досягається професійна майстерність, закріплюється певне становище в суспільстві, з'являється бажання передати свій досвід іншим (Vaizer, 2008). У нашо-

му дослідженні ми послуговуватимосся класифікацією Моргуна і проведемо емпіричне дослідження особистостей віком від 40 до 50 років. Відомо, що у зрілому віці відбуваються зумовлені способом життя та проблемами віку важливі зміни в Я-концепції, зокрема узагальнюється життєвий досвід, з'являються відчуття реалізованості чи нереалізованості життєвих планів, втрати молодості, людина більше орієнтується на теперішнє і бажає досягнути благополуччя.

Проблема благополуччя в даний час є об'єкт дослідження багатьох наук: економіки, психології, соціології, філософії. Пов'язано це з тим, що на сьогоднішній день учені не можуть визначити, що ж є основа для рівноваги особистості. Поняття «благополуччя» у західній психології трактують у широкому сенсі як багатофакторний конструкт, складний взаємозв'язок культурних, соціальних, психологічних, фізичних, економічних і духовних чинників (Kulikov, 2007). Зокрема, за М. Селігманом, благополуччя людини – це позитивна афективність, поєднана з діяльністю (Seligman, 2004). Існують різні погляди на виявлення форм благополуччя, зокрема евдемоністичний і гедоністичний. У межах гедоністичного підходу благополуччя розглядають як виявлення задоволеності життям і позитивних почуттів. Суб'єктивне благополуччя основне в гедоністичному підході (Deci & Ryan, 2008). Аристотель наголошував, що повноцінне життя передбачає не лише наявність щасливих моментів, а й особливої чесноти – можливості займатися справою, яка стимулює прояв позитивних емоцій. Даний погляд породжує евдемоністичний напрям дослідження конструктивного функціонування людини. У межах цього підходу популярна концепція психологічного благополуччя К. Ріфф (Ryff, 1989). К. Кіз у своїх працях наголошує на тому, що не менш важливим у житті людини є соціальний компонент, який включає певні вимоги до особистості. Оскільки індивідууми повністю приналежні до соціальних структур, то вивчення форм благополуччя може бути повним лише в разі оцінювання та вивчення соціального благополуччя (Keyes, 2002). Тому наше дослідження форм благополуччя стосується визначення ознак психологічного, соціального та суб'єктивного благополуччя.

Психологічне благополуччя – це узгодженість психічних процесів і функцій, відчуття цілісності, внутрішньої рівноваги. Термін «психологічне благополуччя» у науковий обіг увів Н. Бредберн, визначивши його як суб'єктивне відчуття щастя і задоволеності життям. Інтегрувавши більш ранні праці в галузі психології розвитку, клінічної, гуманістичної і екзистенціальної психології, К. Ріфф заклала основи уявлення про психологічне благополуччя як комплексне поняття і виділила шість основних компонентів психологічного благополуччя: самоприйняття, позитивні відносини з оточенням, автономія, екологічна майстерність, мета в житті, особистісний ріст.

Найвищою соціальною цінністю особистості є соціальне благополуччя, із яким пов'язані життєво важливі інтереси людства. Соціальне благополуччя проявляється в достатній для особистості динамічній системі соціальних зв'язків, із наявністю позитивних міжособистісних відносин у вигляді дружби та любові (Koz'mina, 2013). Л. В. Куликов стверджує, що соціальне благополуччя – це задоволеність особистості своїм соціальним статусом і актуальним станом суспільства, до якого вона себе зараховує. Соціальне благополуччя визначають за допомогою оцінки соціальних умов і соціального функціонування особистості (Kulikov, 2007). К. Кіз виокремлює п'ять напрямів у дослідженні соціального благополуччя: соціальне прийняття, соціальна актуалізація, узгодженість із суспільством, соціальний внесок, соціальна інтеграція (Keyes, 1998). Соціальне благополуччя є інтегральний показник ефективності функціонування соціальної сфери, відображення соціального самопочуття, рівня добробуту, якості життя населення, індикатор соціальної безпеки, суспільної системи в цілому. Можна припустити, що певною мірою соціальне благополуччя є індикатор економічного, політично-

го та соціального росту населення, тому не дивно, що показники соціального благополуччя – критерії, які впливають на задоволеність шлюбом, адже не менш важливою для подружжя є належна реалізація основних соціальних функцій сім'ї, а саме репродуктивної, виховної, господарсько-побутової, емоційної, комунікативної.

Суб'єктивне благополуччя виражає ставлення людини до своєї особистості, життя і процесів, які мають важливе значення для неї та характеризуються відчуттям задоволеності. Суб'єктивне благополуччя проявляється в належному конструктивному балансі позитивних і негативних емоцій і прояву відчуття щастя і задоволеності життям. Переживання суб'єктивного благополуччя має значну культурну й етнічну зумовленість. М. Аргайл зауважив, що за допомогою соціальних опитувальників виявлено, що найчастіше людей, які відчувають себе щасливими та задоволеними життям, можна зустріти в Індії, а найрідше – у Швеції (Argyle, 1987). Модель Дінера включає такі компоненти: позитивні й негативні емоції, задоволення життям. Дінер стверджує, що велика частина людей так чи інакше визначають своє життя термінами «добре-погано» (Ryan & Deci, 2001). Тому суб'єктивне благополуччя можна визначити як стан фізичного і духовного самозадоволення життям. Під суб'єктивним благополуччям можна розуміти досягнення людиною повної зрілості, відчуття власної значущості, життя, яке характеризується емоційною насиченістю (Shamionov, 2008). Відомо, що задоволеність чи незадоволеність шлюбом можуть ставати каталізаторами активності суб'єктивного благополуччя і навпаки. Адже мова йде не просто про переживання благополуччя або неблагополуччя, а про процеси, які певною мірою є його детермінанти і самі зазнають впливу суб'єктивного переживання благополуччя. Як відомо, взаємовідносини особистостей у подружжі, їх поведінка та почуття впливають на рівень задоволеності шлюбом, у даному випадку задоволеність є характеристика подружжя як цілісного організму, а суб'єктивне благополуччя – прояв активності кожного із членів подружжя окремо.

У психологічному дослідженні сім'ї та подружжя основний акцент роблять на вивченні задоволеності шлюбом. Більшість фахівців визначають задоволеність шлюбом як внутрішню суб'єктивну оцінку, ставлення подружжя до власного шлюбу. Найповніше визначення задоволеності шлюбом дає С. І. Голод: «Задоволеність шлюбом є результат адекватної реалізації уявлення про сім'ю, що склались у свідомості людини під впливом зустрічей із різними подіями, що становлять її досвід (дійсний або символічний) у даній сфері діяльності» (тут і далі переклад наш. – *Авт.*) (Golod, 1984). На думку В. А. Сисенка, поняття «задоволеність подружнім життям» досить широке та містить міру задоволення всіх потреб особистості (Boniwell, 2012). Ю. Є. Альошина встановила, що задоволеність шлюбом залежить від стажу сімейного життя (Boniwell, 2012).

Т. А. Гурко систематизував одержані дані різних досліджень стосовно чинників, які впливають на задоволеність шлюбом, і виокремив чотири групи таких чинників: економічні та соціально-демографічні характеристики сім'ї (величина сукупного сімейного прибутку, кількість дітей у сім'ї, вік подружжя); характеристики позасімейної сфери життя подружжя (професійна сфера, взаємодія подружжя із найближчим соціальним оточенням); установки та поведінка подружжя у сферах сімейної життєдіяльності (розподіл господарсько-побутових обов'язків і збіг установок у цій сфері, організація дозвілля); характеристики подружніх стосунків (емоційно-моральні цінності, почуття кохання та поваги до партнера, спільні погляди й інтереси, вірність) (Jydaryan & Antonova, 2005).

Дослідження чинників, покладених в основі формування відчуття благополуччя та його впливу на задоволеність шлюбом, актуальні у зв'язку зі збільшенням кількості розлучень, характерним для сучасного суспільства. Така закономірність особливо часто помітна в шлюбах зі стажем сімейного життя від 15 до 20 років. Слід зауважити, що збільшення кількості конфліктів і розлучень у пар саме із

таким стажем сімейного життя може збільшуватися через те, що найчастіше даний період супроводжується кризою середнього віку та «синдромом спустошеного гнізда». Результати досліджень, проведених Р. Бладом, Д. Вульфом, Б. Парісом, Є. Лакі, свідчать про те, що зі збільшенням стажу сімейного життя задоволеність ним подружжя зменшується. Інший погляд у Х. Фелдмана, Г. Спанієра, К. Кеннона – вони стверджують, що задоволеність шлюбом у подружжя зі стажем понад 20 років зростає.

У результаті здійснення різних досліджень виявлено, що до основних психологічних детермінант задоволеності шлюбом належать: усвідомлення єдності цілей, можливість самореалізації в сім'ї, відсутність фрустрованих потреб, взаємна довіра та симпатія, близькість, вільне спілкування, безбар'єрність відносин. Дані детермінанти є змістові одиниці психологічного, соціального й суб'єктивного благополуччя. Спостереження Г. Навайтиса довели, що в чоловіків існують складні взаємозв'язки між успіхами на роботі, особистісним ростом і сімейними відносинами. Нестабільність, на думку автора, у подружніх відносинах з'являється у випадку професійних чи фінансових невдач, ці критерії є складники соціального благополуччя (Олександров 2009).

За даними Т. В. Андрєєвої (Andreeva & Kononova, 2002), задоволеність жінок і чоловіків шлюбом майже однакова, проте в чоловіків вона не пов'язана зі ступенем традиційності їх уявлень про розподіл ролей у сім'ї, а в жінок між задоволеністю шлюбом і традиційними уявленнями зв'язок виявлено.

Психологи встановили, що найбільш задоволеними своїм шлюбним життям, щасливими та успішними вважають себе не ті жінки, які досягли успіху в кар'єрі, мають різносторонні здібності та інтереси, незалежні, самостійні, мають гарний вигляд, а жінки, для яких характерні м'якість, щирість, турботливість і доброзичливість. Тобто підтверджено відсутність зв'язку між особистісним ростом як критерієм психологічного благополуччя та задоволеністю шлюбом.

Запропонована В. Є. Ткаченко система факторів, що забезпечують високий ступінь прояву показників задоволеності шлюбом, містить два блоки характеристик: особистісні якості членів подружжя та особливості їх взаємодії. До блоку особистісних якостей автор відносить: високий рівень особистісної зрілості, адекватність самооцінки, соціально-психологічні характеристики особистості. Блок особливостей шлюбної взаємодії охоплює такі фактори: взаємна допомога в особистісному зростанні, спрямованість на особистісну ідентифікацію з партнером, емоційне прийняття (турбота, розуміння) (Tkachenko, 2011). Усі вищеперераховані фактори є критерії психологічного, соціального та суб'єктивного благополуччя, які впливають на задоволеність шлюбом осіб зрілого віку.

Ми встановили, що задоволеність чи незадоволеність подружнім життям залежить від великої кількості факторів, які нерозривно взаємопов'язані між собою та доповнюють один одного. Вважаємо, що вміння людей у зрілому віці зберігати гармонійні, позитивні та конструктивні стосунки досягають нелегкою працею, терпінням і взаєморозумінням. Вважають, що у зрілому віці пара досягає сьомої, найвищої стадії відносин – любові, яка є індикатор щастя. Проте відомо, що досягнення любові, основним критерієм якої є самопожертва та бажання зробити кохану людину щасливою, неможлива без особистісної рівноваги та відчуття благополуччя. Ми припускаємо, що компоненти психологічного, соціального й суб'єктивного благополуччя безпосередньо пов'язані із задоволеністю чи незадоволеністю шлюбом в осіб зрілого віку.

Організація емпіричного дослідження. Для здійснення емпіричного дослідження ми відібрали групу з 50 шлюбних пар. Вік досліджуваних – від 40 до 50 років. Досліджувані – жителі Дніпропетровської області, які відрізняються за освітою, сферою діяльності, соціальним статусом. В основу емпіричного дослідження було покладено такі *гіпотези*: 1) якщо рівень складників психологічного благо-

получчя (автономії, наявності мети в житті та особистісного зростання) у чоловіків має високий ступінь, то вони будуть більш задоволені шлюбом; 2) якщо жінки мають високий рівень психологічного благополуччя за такими показниками: самоприйняття, позитивні відносини з оточенням, екологічна майстерність, то вони будуть задоволені подружнім життям; 3) якщо чоловікам притаманний високий рівень соціального благополуччя і його складників (соціальної актуалізації, узгодженості з суспільством, соціального внеску), вони будуть більш задоволені шлюбом; 4) якщо жінкам властивий високий рівень соціального благополуччя і його компонентів (соціального прийняття та соціальної інтеграції), то вони будуть задоволені шлюбом; 5) якщо чоловіки та жінки мають високий рівень суб'єктивного благополуччя, то, імовірно, вони будуть задоволені власним шлюбом.

Для емпіричної перевірки гіпотез обрано такі психодіагностичні методики: для визначення рівня задоволеності шлюбом досліджуваних нами застосовані «Тест на задоволеність шлюбом» (Ю. Є. Альошина, Л. Я. Гозман, Є. М. Дубовська) і «Тест-опитувальник – Задоволеність шлюбом» (В. В. Столін, Т. Л. Романова, Г. П. Бутенко). Для оцінки рівня психологічного благополуччя застосовано опитувальник «Шкали психологічного благополуччя» (К. Ріфф, адаптований Т. Д. Шевеленковою та Т. П. Фесенко) Для одержання інформації щодо показників соціального благополуччя застосовано опитувальник «Шкала соціального благополуччя» (“Social well-being scale”) К. Кіза, адаптований А. Г. Четверик-Бурчак. На основі даних, одержаних за методиками тесту «PANAS» Д. Уотсона, Л. Е. Кларк, А. Теллегена, модифікованого Є. М. Осіним («Шкала позитивного афекта та негативного афекта»), і «Шкали задоволеності життям» Е. Дінера, Р. Емонса, Р. Ларсена й Ш. Гріфін в адаптації Д. О. Леонтьєва і Є. М. Осіна, обчислено показник суб'єктивного благополуччя за формулою, запропонованою Е. Дінером: $SWB = LS + PA - NA$.

На даний період проведено лише первинний аналіз результатів за допомогою програми Statistica 10.0 і здійснено аналіз за допомогою коефіцієнта кореляції r-Пірсона між методиками на виявлення задоволеності шлюбом і шкалами методик на виявлення різних форм благополуччя. У подальшому заплановано проведення регресійного аналізу для виявлення ступеня значущості різних форм благополуччя у відчутті задоволеності шлюбом осіб зрілого віку, зокрема окремо чоловіків і жінок.

На першому етапі дослідження нами були проаналізовані результати за показниками задоволеності шлюбом. За методикою «Тест на задоволеність шлюбом» Ю. Є. Альошиної виявлено, що: *низький рівень* задоволеності шлюбом мають 24 % жінок і 22 % чоловіків; *середній рівень* – 42 % жінок та 54 % чоловіків; *високий рівень* – 34 % жінок і 24 % чоловіків. Кількість представників кожного рівня задоволеності шлюбом у відсотковому співвідношенні зображено на рис. 1.

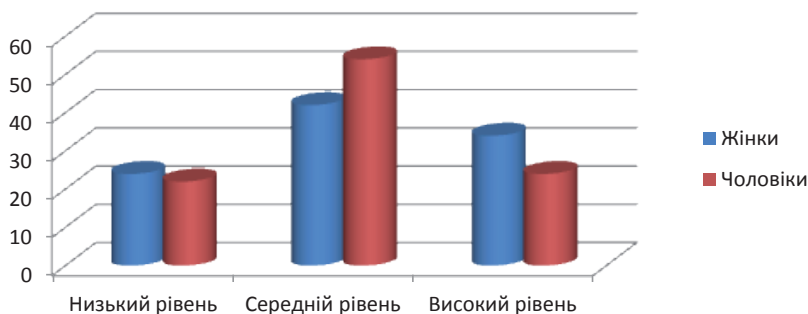

Рис. 1. Відсоткова частка рівнів задоволеності шлюбом осіб зрілого віку за методикою «Тест на задоволеність шлюбом» (Ю. Є. Альошина, Л. Я. Гозман, Є. М. Дубовська)

За методикою «Тест-опитувальник – Задоволеність шлюбом» В. Століна виявлено, що *низький рівень* задоволеності шлюбом мають 24 % жінок і 38 % чоловіків; *середній рівень* – 42 % жінок і 38 % чоловіків; *високий рівень* – 34 % жінок і 24 % чоловіків. Кількість представників кожного рівня задоволеності шлюбом у відсотковому співвідношенні подано нижче (рис. 2).

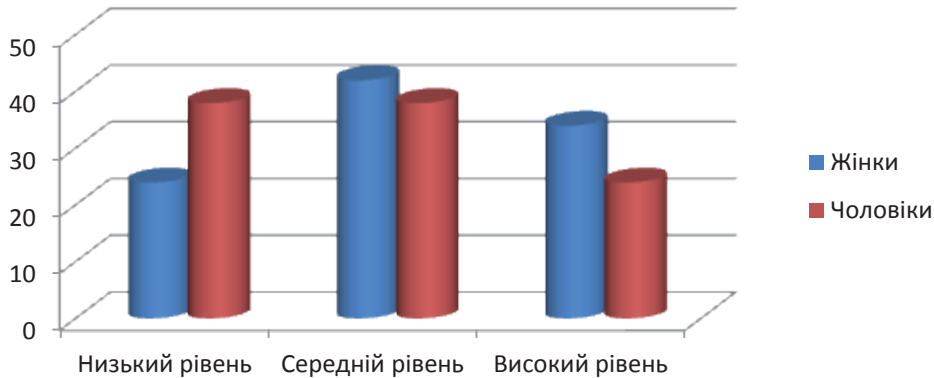

Рис. 2. Відсоткова частка рівнів задоволеності шлюбом осіб зрілого віку за методикою «Тест-опитувальник – Задоволеність шлюбом» (В. Столін, Т. Романова, Г. Бутенко)

За результатами методик на виявлення рівня задоволеності шлюбом було виявлено, що більша кількість досліджуваних мають середній рівень задоволеності шлюбом, це свідчить про можливу узгодженість установок подружніх пар, схожість їх духовних орієнтирів, відповідність характерів, узгодженість уявлень про функції сім'ї (хоча конфлікти все ж неминучі). Також можна констатувати, що в цілому жінки більш задоволені шлюбом, ніж чоловіки. Хоча, як вважає О. А. Добриніна, жінки критичніші в оцінці соціально-психологічного клімату в сім'ї, ніж чоловіки (Baturin et al., 2013), а А. Шишкіна стверджує, що жінки більш орієнтовані на сім'ю, але менш задоволені нею (Oleksandrov, 2009).

На другому етапі для аналізу специфіки зв'язку різних форм благополуччя та задоволеності шлюбом у представників нашої вибірки досліджуваних було застосовано коефіцієнт кореляції r -Пірсона. У результаті статистичного аналізу виявлено позитивний значущий кореляційний зв'язок між трьома формами благополуччя (психологічного, суб'єктивного, соціального) і їх складниками й задоволеністю шлюбом у зрілому віці. Одержані результати свідчать про підтвердження гіпотези щодо існування певних особливостей впливу різних форм благополуччя на задоволеність шлюбом осіб зрілого віку. Отже, можна стверджувати, що коли особистість зрілого віку перебуває у стані повного психологічного, соціального та суб'єктивного благополуччя, то вона безпосередньо задоволена своїм подружнім життям. Дані наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Показники коефіцієнта кореляції r -Пірсона між різними формами благополуччя та рівнем задоволеності шлюбом осіб зрілого віку

Показник благополуччя	Задоволеність шлюбом за методикою Альошиної	Задоволеність шлюбом за методикою Століна
Самоприйняття	0,5270*	0,4599*
Позитивні відносини з оточенням	0,4265*	0,4468*
Автономія	0,2129*	0,2657*
Екологічна майстерність	0,4484*	0,4206*

Закінчення табл. 1

Показник благополуччя	Задоволеність шлюбом за методикою Альошиної	Задоволеність шлюбом за методикою Століна
Наявність цілі	0,5180*	0,4830*
Особистісне зростання	0,2357*	0,2529*
Соціальне прийняття	0,3909*	0,3220*
Соціальна актуалізація	0,4691*	0,4589*
Узгодженість із суспільством	0,2769*	0,3848*
Соціальний внесок	0,3215*	0,2518*
Соціальна інтеграція	0,3640*	0,2395*
Суб'єктивне благополуччя	0,6490*	0,6505*

*кореляційно значущий зв'язок на рівні $p \leq 0,05$.

У результаті окремого аналізу специфіки впливу різних форм благополуччя на задоволеність шлюбом у жінок нашої вибірки досліджуваних було встановлено, що не існує позитивної кореляції між задоволеністю шлюбом і такими критеріями психологічного благополуччя, як особистісне зростання і критеріями соціального благополуччя (соціальне прийняття, соціальний внесок, соціальна інтеграція) (табл. 2). Отже, вищеперераховані складники благополуччя не впливають на рівень задоволеності шлюбом жінок зрілого віку. Можна припустити, що якщо жінка розвивається, відкрита новому досвіду, реалізує свій потенціал, змінюється відповідно до власних знань, досягає поставлених цілей, то дані умови не обов'язково є вирішальні фактори, які регулюють ступінь її задоволеності шлюбом. Така закономірність можлива у зв'язку з емансипацією сучасної жінки, для якої досягнення особистісного розвитку не взаємопов'язане із задоволеністю шлюбом і реалізацією себе як дружини й матері. За результатами нашого дослідження також виявлено, що критерії соціального благополуччя: соціальне прийняття, соціальний внесок і соціальна інтеграція, які проявляються в довірчих стосунках із оточенням, позитивному ставленні до людей, упевненості у своїй соціальній значущості для суспільства, приналежності до соціальних інститутів, не впливають на задоволеність жінок шлюбом. Можливо, через те, що жінці властиве сприйняття сімейного благополуччя в розрізі з продиктованими соціумом стереотипами, функція збереження сімейного добробуту і досягнення взаєморозуміння в сім'ї важливіша для неї, ніж взаєморозуміння із соціумом. Із усіма іншими складниками психологічного благополуччя (самоприйняттям, позитивними відносинами з оточенням, автономією, екологічною майстерністю, наявністю цілі); компонентами соціального благополуччя (соціальною актуалізацією, узгодженістю із суспільством) і суб'єктивним благополуччям виявлено позитивний кореляційний зв'язок. Результати частково підтверджують гіпотези, оскільки компоненти соціального благополуччя (прийняття та інтеграція) не впливають на задоволеність жінок шлюбом.

Таблиця 2

Кореляційний аналіз між результатами методик на виявлення задоволеності шлюбом та рівнями благополуччя у жінок

Показник благополуччя	Задоволеність шлюбом за методикою Альошиної	Задоволеність шлюбом за методикою Століна
Самоприйняття	0,5039*	0,5873*
Позитивні відносини з оточенням	0,5016*	0,5123*
Автономія	0,3242*	0,3194*
Екологічна майстерність	0,4086*	0,5290*
Наявність цілі	0,5407*	0,6257*
Особистісне зростання	0,2744	0,26

Закінчення табл. 2

Показник благополуччя	Задоволеність шлюбом за методикою Альошиної	Задоволеність шлюбом за методикою Століна
Соціальне прийняття	0,2223	0,4333*
Соціальна актуалізація	0,4927*	0,5631*
Узгодженість із суспільством	0,4765*	0,3699*
Соціальний внесок	0,1605	0,24
Соціальна інтеграція	0,0880	0,3369*
Суб'єктивне благополуччя	0,6397*	0,7452*

* кореляційно значущий зв'язок на рівні $p \leq 0,05$.

Проаналізувавши показники чоловічої частини вибірки досліджуваних, ми не простежили позитивного зв'язку між задоволеністю шлюбом і такими показниками психологічного благополуччя як автономія та особистісне зростання і критерієм соціального благополуччя (узгодженість із суспільством) (табл. 3).

Таблиця 3

Кореляційний аналіз зв'язку між результатами методик на виявлення задоволеності шлюбом і рівнями благополуччя в чоловіків

Показник благополуччя	Задоволеність шлюбом за методикою Альошиної	Задоволеність шлюбом за методикою Століна
Самоприйняття	0,4063*	0,4612*
Позитивні відносини з оточенням	0,3811*	0,3139*
Автономія	0,2235	0,13
Екологічна майстерність	0,4431*	0,3719*
Наявність цілі	0,4402*	0,4284*
Особистісне зростання	0,2292	0,21
Соціальне прийняття	0,4364*	0,3357*
Соціальна актуалізація	0,4221*	0,3688*
Узгодженість із суспільством	0,2817*	0,18
Соціальний внесок	0,3563*	0,4241*
Соціальна інтеграція	0,3851*	0,4031*
Суб'єктивне благополуччя	0,6661*	0,5504*

* кореляційно значущий зв'язок на рівні $p \leq 0,05$.

Одержані результати ілюструють відсутність значущого взаємозв'язку між особистісним ростом, автономією та узгодженістю із суспільством у чоловіків із задоволеністю шлюбом. Можна припустити, що прагнення чоловіків досягати цілей самостійно, їх бажання розвиватися, набувати нового досвіду, умінь адаптуватися в реальному світі, здатність протистояти спробам суспільства змусити думати і діяти певним чином, самостійно регулювати власну поведінку, оцінювати себе відповідно до особистих якостей, адекватно розуміти сутність процесів соціального світу не впливають на задоволеність чи незадоволеність шлюбом чоловіків. З іншими компонентами благополуччя існує значущий позитивний зв'язок. На жаль, наші гіпотези стосовно закономірностей впливу форм благополуччя на задоволеність шлюбом чоловічої частини вибірки досліджуваних не підтвердилися.

Висновки. У статті було досліджено специфіку ролі різних форм благополуччя в задоволеності шлюбом осіб зрілого віку. Вивчення та аналіз літературних джерел із зазначеної проблеми дає змогу зробити такі висновки й узагальнення.

Зміст основних переживань особистості зрілого віку пов'язаний із сенсом життя, станом здоров'я, очікуванням старості, задоволеністю чи незадоволеністю шлюбом. На нашу думку, благополуччя – фактор, який знижує прояв негативних переживань, тривожності, створює позитивні відносини між подружжям, формує

відчуття довіри, можливість активно спілкуватися й одержувати від цього позитивні емоції, задовольняти потребу в емоційному теплі та бути в цілому задоволеним шлюбом. Відчуття благополуччя досить важливі для будь-якої людини, вони займають центральне місце в самосвідомості особистості. Благополуччя за своєю природою насамперед суб'єктивне, залежить від об'єктивних факторів і має такі основні форми: психологічну, соціальну та суб'єктивну.

Під час дослідження феномену задоволеності шлюбом у вітчизняній та зарубіжній психології було виявлено численні чинники, які підтвердили багатогранність цього поняття. Проаналізувавши дослідження вітчизняних і зарубіжних учених, можна зробити висновок, що задоволеність шлюбом у подружньому житті пов'язана із багатьма факторами, а саме: стажем сімейного життя, основним мотивом укладання шлюбу, залежністю від кількості дітей і їх віку, особистісних особливостей шлюбних партнерів. Відчуття задоволеності-незадоволеності шлюбом формує оцінки й ставлення до більшості сфер життя. Конструктивні та «наповнені» сімейні стосунки формуються в разі взаємної задоволеності подружжя, їх відповідності один одному в різноманітних типах взаємодії всередині сім'ї.

Проблема задоволеності шлюбом пов'язана в першу чергу з тим, наскільки благополучні особистості в житті. Поняття «задоволеність подружнім життям» досить широке і містить міру задоволення всіх потреб людини. Тому можна припустити, що коли основні потреби особистості задоволені, то тоді вона перебуває у стані благополуччя, а благополуччя, у свою чергу, впливає на рівень задоволеності шлюбом (можливий і зворотний вплив).

Дані, одержані нами в ході емпіричного дослідження, частково підтвердили гіпотези, висунуті на початку. Цікава є закономірність щодо відсутності зв'язку між показником психологічного благополуччя (особистісним ростом) і задоволеністю шлюбом як у чоловіків, так і у жінок. Можливо, особистісне зростання не є предиктором задоволеності шлюбом через те, що він – критерій, який існує поза межами взаємодії у шлюбі. Психологи встановили, що найбільш задоволеними своїм шлюбним життям, щасливими та успішними вважають себе не ті жінки, які досягли успіху в кар'єрі, мають різносторонні здібності й інтереси, незалежні, самостійні, мають чудовий вигляд, а жінки, для яких характерні м'якість, щирість, турботливість і доброзичливість. Невирішеним залишається питання відсутності значущого зв'язку між особистісним зростанням і задоволеністю шлюбом у чоловіків, адже, на думку багатьох дослідників, саме особистісне зростання є важливий критерій психологічного благополуччя чоловіка, який проявляється не тільки в реалізації свого внутрішнього потенціалу й досягненні успіху, а й реалізації себе як щасливого сім'янина.

Одержані нами дані в подальшому можуть бути використані фахівцями соціальних служб, а також практичними психологами для надання психологічної підтримки й допомоги сім'ям, у яких подружжя незадоволене міжособистісними стосунками й шлюбом у цілому, має низький рівень відчуття благополуччя.

Бібліографічні посилання

- Andreeva, T. V. & Kononova, A. V. (2002), "Role distribution in a young family" ["Raspredeleniye roley v molodoy semye"], *Psikhologiya i politika. Nauchno-prakticheskaya konferentsiya "Ananyevskiy chteniye-2002"* – *Psychology & politics. Scientific and practical conference "Ananyev readings-2002"*, Saint Petersburg, p. 202–204.
- Baturin, N. A., Bashkatov, S. A. & Gafarova, N. V. (2013), "Theoretical model of personality well-being" ["Teoreticheskaya model lichnostnoho blagopoluchiya"]. *Vestnik Yuzhnourals'kogo Gosudarstvennogo Universiteta – The Bulletin of South Ural State University*, Vol. 6 No. 4, p. 4–14.
- Boniwell, I. (2012), *Positive Psychology in a Nutshell: The Science of Happiness*, 3rd edition, Open University Press, Bershire, London.
- Deci, E. L. & Ryan, R. M. (2008), "Hedonia, Eudaimonia, and Well-being: An Introduction". *Journal of Happiness Studies*, No. 9, p. 1–11.

- Golod, S. I. (1984), *The stability of a family: sociologic and demographic aspects [Stabilnost' sem'ii: sotsiologicheskiye i demograficheskiye aspekty]*, Nauka, Leningrad.
- Jydaryan, I. A. & Antonova, E. V. (2005), The problems of general life satisfaction [problemy obschei udovletvorennosti zhiznyu]. In I. A. Jydaryan, E. V. Antonova (Eds.) *The consciousness of a personality in the crisis society [Soznaniye lichnosti v krizisnom obschestve]*, Institute of Psychology of Russian Academy of Sciences, Moscow, p. 76–94.
- Keyes, C. L. M. (2002), “The Mental Health Continuum: From Languishing to Flourishing in Life”. *Journal of Health and Social Behavior*, No. 43, p. 207–222.
- Keyes, C. L. M. (1998), “Social Well-Being”. *Social Psychology Quarterly*, Vol. 6 No. 2, p. 121–140.
- Koz'mina, L. B. (2013), “The dynamics of psychological well-being of students-psychologists in high school period” [“Dinamika psikhologicheskogo blagopoluchiya studentov psikhologov v period obucheniya v vuze”]. *Teoriya i praktika obschestvennogo razvitiya – The theory and practice of public development*, Vol. 1 No. 11, p. 111–118.
- Kulikov, L. V. (2007), “Subjective well-being of a personality” [“Subyektivnoye blagopoluchiye lichnosti”]. *Ananyevskiy chteniya – Ananiev Readings*, Saint Petersburg, p. 162–164.
- Oleksandrov, Yu. M. (2009), “Self-regulation as a factor of psychological well-being” [“Samoregulyatsiya yak chynnyk psikhologichnoho blagopoluchcha”]. *Visnyk HNPU imeni H. S. Skovorody. Psykhologiya – The Bulletin of H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University. Psychology*, Vol. 32, available at: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vkhnpu_psykhol/2009_32/18.html.
- Ryan, R. M. & Deci, E. L. (2001). “On Happiness and Human Potentials: A Review of Research on Hedonic and Eudaimonic Well-Being”. *Annual Reviews Psychology*, No. 52, p. 141–166.
- Ryff, C. D. (1989), “Happiness is Everything, or is it? Explorations on the Meaning of Psychological Well-Being”. *Journal of Personality and Social Psychology*, No. 57, p. 1069–1081.
- Seligman, M. E. P. (2004), *Authentic Happiness: Using the New Positive Psychology to realize Your Potential for Lasting Fulfillment*, Atria Books, Washington.
- Shamionov, R. M. (2008), *Subjective well-being of a person: psychological view and factors [Subyektivnoe blagopoluchie cheloveka: psikhologicheskaya kartina i faktory]*, Saratov University Publishing house, Saratov.
- Tkachenko, V. Ye. (2011), “Social and psychological conditions of marital relationship satisfaction” [“Sotsialno-psikhologichni umovy blagopoluchcha podruznykh vidnosyn”], available at: http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Nsspp/2011_27/Tkachenko.htm.
- Vaizer, G. A. (2008), “The sense of life and double crisis in human living” [“Smysl zhizni i dvoynoi krizis v zhyni cheloveka”]. *Psikhologicheskyy zhurnal – Psychological Journal*, No. 5, p. 3–14.

Надійшла до редакції 16.05.2016

УДК 159.942.5; 378:001.891

М. А. Кузнєцов, Я. В. Козуб

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

ПРОКРАСТИНАЦІЯ ЯК ЧИННИК ЕМОЦІЙНОГО СТАВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ ДО НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. У статті проаналізовано емоційне ставлення до навчально-професійної діяльності у студентів, що виявляють схильність до академічної прокрастинації. Емоційне ставлення розглянуто як систему інтегральних та парціальних емоційних настанов на навчання, а прокрастинація – як порушення регуляції діяльності, що виявляється у відкладанні навчальних завдань на майбутнє. Доведено, що за висо-